Getuigen, NU: *Passages* van Catherine Dajczman

Pour une mise à NU : Passages de Catherine Dajczman

Witnessing: Passages by Catherine Dajczman

Émilie Patrie

Traducteur : Anneleen Spiessens

Édition électronique

URL : <http://journals.openedition.org/temoigner/1552>

DOI : 10.4000/temoigner.1552

ISSN : 2506-6390

Éditeur :

Éditions du Centre d'études et de documentation Mémoire d'Auschwitz, Éditions Kimé

Édition imprimée

Date de publication : 31 décembre 2014

Pagination : 26-27

ISBN : 978-2-84174-688-0

ISSN : 2031-4183

Référence électronique

Émilie Patrie, « Getuigen, NU: *Passages* van Catherine Dajczman », *Témoigner. Entre histoire et mémoire* [Online], 119 | 2014, Online op 01 janvier 2016, geraadpleegd op 23 octobre 2020. URL : <http://journals.openedition.org/temoigner/1552> ; DOI : <https://doi.org/10.4000/temoigner.1552>

GETUIGEN, NU : *PASSAGES* VAN CATHERINE DAJCZMAN

TONEEL *Passages* is de allereerste productie van het Canadese theatergezelschap NU. Catherine Dajczman schreef het stuk en neemt, in een regie van Marcel Pomerlo, de rol van 'Hoofdpersonage' op zich. Eén stem, vele geschiedenissen, een verhaal op het kruispunt van verschillende levens: dat van het hoofdpersonage, van haar Poolse grootvader en haar grootmoeder uit Québec.

Passages is een reis door de herinnering. Vanaf het najaar van 2008 speelde Dajczman in een kleine zaal van de ESPACE GO. In datzelfde jaar kreeg haar bescheiden stuk de Prix Coup de coeur van Télé-Québec. De DVD-opname met de poëtische tekst verscheen in 2011 bij Éditions du Marais (Montreal).

HOOFDPERSONAGE, *diep bedroefd*

Wat doe je nu?

Wat doe je nu!

Waarom mag de deur niet open? [...]

De ijzige schreeuw van het hoofdpersonage verstoort de vreedzame kalmte van de avond – van het avondje theater waarvoor het publiek is gekomen. 'Waarom mag de deur niet open?' Misschien is het inderdaad tijd dat het hoofdpersonage voorzichtig de deur opent die uitgeeft op haar eigen Geschiedenis. Om verder te kunnen, om zich te kunnen losrukken van het samengutelde verdriet van heden en verleden, is dit een onvermijdelijke stap: ze moet zich blootgeven, haar verhaal vertellen, deze intense pijn voelen.

Catherine Dajczman is zelf het onderwerp van haar werk, ze is een personage in haar eigen verhaal en vertelt haar familiegeschiedenis. Het is een geschiedenis met twee kanten, die onverzoenbaar lijken. Enerzijds draagt haar familie een zwaar en moeilijk verteerbaar verleden met zich mee. Haar grootvader, Zaydie in het Jiddisch, werd immers gedeporteerd en vluchtte na de Shoah naar Québec. Anderzijds is er het luchtige verhaal van haar grootmoeder Lucienne die in Québec woonde en elf kinderen op de wereld zette. De auteur confronteert deze twee totaal verschillende werelden met elkaar – 'Leven Dood' (Dajczman, *Passages*, 52), Québec en Polen – in een fragmentarische en suggestieve tekst. Een soort 'mimesis van de ruptuur' die veel weg heeft van de poetica van de kampliteratuur. De tekst gaat door mergen heen, en is meerstemmig. Niet alleen komt de tweetaligheid van Montreal regelmatig naar voren; het hoofdpersonage spreekt ook met verschillende stemmen, ze incarneert meerdere personages.

© Martin Brisson

Verwarring, stemmingswisselingen, bijtende humor, komische effecten – de hoofdfiguur roept al deze emoties op. De toeschouwer wordt getuige van haar innerlijke zoektocht, de verkenning van haar complexe ‘ik’. Haar woorden zijn hard, haar gebaren intens. Het spel is dynamisch: eerst ingetogen, bijna woordenloos, dan weer hysterisch. Dajczman graaft in haar herinnering en brengt een lichamelijke en mentale performance. Als enige protagonist – een nakomeling van een overlevende bovendien – bouwt ze een bijzondere band op met de toeschouwer. Het stuk is daardoor een gerichte en reflexieve monoloog die de ‘tijdloze en universele zoektocht’ (24) van het hoofdpersonage mooi weergeeft. Het is ‘alsof’ – zoals Schaeffer het verwoordt in *Pourquoi la fiction?* – ‘alsof’ het toneelstuk en de geschiedenis zelf voor onze ogen vorm krijgt. De zoektocht werkt bevrijdend en helpt de actrice om aan zichzelf en de wereld duidelijk te maken dat de Shoah als een zware last rust op de schouders van de jongere generaties. We zien de hoofdfiguur inderdaad ten prooi vallen aan grote twijfels en angsten.

‘Mijn naam is Jonas Dajczman. Ik ben geboren op 30 augustus 1924 in Sosnowietz, Polen. In het zevende jaar stopte ik met school, want ik ben Jood, ik mocht niet meer verder studeren. [...] De eerste wet: Jullie, Joden, mogen na zes uur ’s avonds niet meer buiten komen en moeten een blauwe ster dragen. Wie niet gehoorzaamt, wordt gearresteerd.’ (39). Wanneer het hoofdpersonage het verhaal van haar grootvader ‘Zaydie’ vertelt, spreekt ze niet alleen uit zijn naam, ze vertoont ook dezelfde symptomen als de kamp-overlevenden. Ze heeft last van nachtmerries, telkens dezelfde die terugkomen – een fenomeen dat psychologe Nathalie Zajde uitgebreid beschreef in haar werk. De dromen uit haar kindertijd blijven haar achtervolgen: ‘Ik ben volledig in paniek. Shock. D’r is iets gebeurd. ‘k Zag dode mensen... overal waar ik keek. ‘k Stond recht achter de tralies, helemaal alleen tussen de stapels lijken. De parkeerplaats was veranderd in... een kamp.’ (51) Ze herbeleeft die droom bewust in aanwezigheid van het publiek om hem uit te drijven en te ‘vangen’, zoals in de indiaanse traditie. Daarvoor is het nodig om zich volledig in te leven in de personages.

Passages is een van die baanbrekende werken die ons ‘wakker schudden’ door het dynamische spel en door het thema, in dit geval de getuigenis van de derde generatie. We kunnen het stuk beschouwen als een gemeenschappelijke vergaarbak voor herinnering en overdracht – een ruimte voor ‘co-herinnering’. In

Passages geeft de hoofdpersoon een boodschap door aan de toeschouwer, namelijk haar eigen ervaring en de getuigenis van haar grootvader. De toeschouwer wordt op die manier zelf getuige en moet de boodschap uitdragen zodat ze blijft voortleven. Een herinnering ‘erven’ en levend houden, dat is meteen de ethische betekenis van getuigen.

De herinnering is dus een erfenis en een opdracht. Het is een ‘schuld’ in de betekenis die Ricoeur eraan geeft. Een schuld moet worden afgelost, een taak uitgevoerd, een herinnering doorgegeven: ‘Een schuld van tranen voor alle doden die we niet hebben beweend / Een bodemloze put / Al deze vrouwen leven in mij...’, vertrouwt het hoofdpersonage ons toe (52-53). De microgeschiedenis is vandaag het enige mogelijke vertrekpunt voor zo’n verhaal. Volgens Pierre Ouellet werken de persoonlijke herinnering en de herinnering van anderen op elkaar in om samen de macrogeschiedenis te voeden.

Passages is een onmiskenbaar subversief en origineel stuk op vele vlakken. Het is een authentiek herinneringswerk, gebaseerd op een unieke autodiëgetische getuigenis. De verzaaging van het herinneringsveld die Régine Robin zo betreurt, compenseert Dajczman met haar persoonlijke insteek. De vreselijke ervaring wordt ingebed en krijgt betekenis in een intiem kader, net als in het werk van Aharon Appelfeld. In haar momenten van histerie (en dus in haar relatie tot het verleden, volgens de psychoanalyse) stelt het hoofdpersonage het ‘werk’ van de herinnering in vraag. Het stuk is daarom meer dan een persoonlijke getuigenis: het is een gewaagde oefening waarbij de Shoah het basismateriaal vormt voor een creatief proces. ■

Émilie Patrie

(Vertaling: Anneleen Spiessens)

→ Meer info

◆ De ‘passant’, Catherine Dajczman, geeft tegenwoordig cursussen spiritualiteit. Met het gezelschap Carrousel stond ze in het najaar van 2014 ook opnieuw op de planken in Québec. Ze speelt de complexe rol van grote zus in *Gretel et Hansel*, een stuk dat werd geschreven door Suzanne Lebeau en geregisseerd door Gervais Gaudreault.

◆ Catherine Dajczman, *Passages* + DVD, Montreal, Éditions du Marais, 2011, 76 p.